

Evvel Zaman İçinde
GÜMÜŞHANE
ve KELKİT

–yaşam, kültür ve mutfak–

—
Yaşam ve
Yemek Kültürü
—

Sahrap Soysal
Uğur Aktaş

Temelleri 1996 yılında atılan **Aydın Doğan Vakfı**, kız çocuklarının eğitimi ve fırsatlara eşit erişimi başta olmak üzere Türkiye'nin kalkınmasına katkıda bulunacak, eğitim, kültür-sanat, spor gibi birçok konuda etki odaklı işler yoluyla topluma katkıda bulunmak, katkı sağladığı alanlarda öncü bir kuruluş özelliğini korumak amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kurulduğu günden bu yana vakfın öncelikli destek alanı eğitim olmuştur. Özellikle kız çocuklarının eğitimi için destek ve teşvikler sağlayan Aydın Doğan Vakfı, eğitimden işgücüne geçiş odaklı çalışmalarla genç kadınları güçlü bireyler olmaları yolunda teşvik ediyor. Bu amaçla Güçlü Kızlar Güçlü Yarınlar çatısı altında çeşitli projeler üretiyor.

Kuruluş felsefesinde sosyal ve kültürel kalkınmayı amaç edinmiş bir vakıf olarak yaratıcılığı teşvik etmenin toplumun yaşam kalitesini yükselttiğine inanan Aydın Doğan Vakfı her yıl kültür, sanat, edebiyat, bilim gibi farklı alanlarda, ulusal ve uluslararası platformlarda övgü kazanan kişi ve kurumları ödüllendirmek amacıyla kurucumuz Aydın Doğan adına ödül veriyor. Vakıf, düzenlediği "Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Aydın Doğan Genç İletişimciler Yarışması" ile medyanın gelecekteki liderlerini arıyor, "Uluslararası Karikatür Yarışması" ile sanatın ustalarını ödüllendiriyor.

Temel prensipleri kapsayıcılık, katılımcılık, esneklik, etki odaklılık, sürdürülebilirlik olan Aydın Doğan Vakfı, bugüne kadar olduğu gibi gelecekte de ortak değer ve fayda yaratmaya odaklanan kalıcı işlere imza atmayı sürdürecektir.





Bu kitap Aydın Doğan Vakfı'nın katkılarıyla yayımlanmıştır.

EVVEL ZAMAN İÇİNDE GÜMÜŞHANE VE KELKİT –yaşam, kültür ve mutfak–

Yazan: Sahrap Soysal, Uğur Aktaş
Editör: Sema Çubukçu

Yayın hakları: © Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.
1. baskı / Ekim 2023 / ISBN 978-625-6417-97-7
Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Taylan Polat
Sayfa uygulama: Yeşim Ercan Aydın
Baskı: Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. NO:51/1
34295 K.Çekmece/İSTANBUL
Tel. (212) 463 71 25
Sertifika No: 41707

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Evvel Zaman İçinde Gümüşhane ve Kelkit

–yaşam, kültür ve mutfak–

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Sahrap Soysal
Uğur Aktaş

Sahrap Soysal, 1959 yılında Gümüşhane’de doğdu. ODTÜ Kimya Bölümü’nden mezun olduktan sonra 1983-1998 yılları arasında çeşitli şirketlerde yönetici olarak çalıştı. 2000 yılında “Mutfakta Keyif” programıyla televizyonculuğa başladı. *Anne Ben Acıktım, Bir Yemek Masalı* (2005 Gourmand Yılın En İyi Yöresel Yemek Kitabı Ödülü), *Sevgilim Akşama Ne Pişirdin* (2006 Gourmand Onur Ödülü), *Derviş Sofraları* (2007 Frankfurt Kitap Fuarı En İyi Mutfak Tarihi Kitabı Ödülü), *Kalaylı Kaplarda Alaylı Yemekler*, *Her Eve Lazım Salata ve Mezeler* adlı kitapları Doğan Kitap tarafından yayımlandı. Birçok gıda firmasına çeşitli kitaplar da hazırlayan Soysal, halen televizyon programlarının yanı sıra *Hürriyet* gazetesinde yemek yazarıdır. Doktor Nuri E. Soysal ile evli ve üç çocuk annesidir.

Uğur Aktaş, 1976 yılında Yalova’da doğdu. 1997 yılından itibaren çeşitli dergilerde şiir, deneme ve söyleşileri yayımlandı. Uzun yıllar çeşitli yayınevlerinde düzeltmenlik, editörlük, yazarlık yaptı. *E* edebiyat dergisinin kuruluşunda yer aldı ve bir dönem yazı işleri müdürlüğünü yürüttü. Şehir kültürü ve çocuk kitaplarının dışında dört şiir (*çinko yahut ağzımda toz, kendi ile ben, yedikuleli kürdan selim, ışıldayan kara*) ve bir öykü (*Kuyudaki Taşlar*) kitabı bulunmaktadır.

İçindekiler

Sunuş	7
Önsöz	8
Gümüşhane.....	11
Ağaçlar	39
Kaleler, gözetleme kuleleri	44
Santa Harabeleri.....	47
Yollar, Sarıçiçek köy odaları	48
Taşlar, kayalar, efsaneler.....	52
Mağaralar.....	56
Sular, çeşmeler, köprüler	59
Yaylalar, havzalar	64
Kelkit	69
Gümüşhane-Kelkit yaşam ve mutfak kültürü	83
Mutfak, tandır, ambar, pişirme yöntemleri.....	85
Sebze, meyve ve bitki kurutma.....	93
Güveç, gudu, toprak pişirme kapları.....	100
Süt ve süt ürünleri.....	102
Et saklama yöntemleri	119
Buğdayın tarladan sofraya yolculuğu.....	124
Kış hazırlıkları.....	135
Pestil, köme, herle.....	142
Âdetler, ritüeller.....	149
Gümüşhane-Kelkit yemek tarifleri	158
Gümüşhane yemek sözlüğü	247
Yöreye özgü deyimler	260
Kaynakça.....	263

Sunuş



Onursal Başkanımız Aydın Doğan, doğduğu, büyüdüğü Gümüşhane ile gönül bağıını hiçbir zaman koparmamış, bu topraklara ve insanlarına yatırım yapmayı her zaman önceliklendirmiş bir iş insanı... Aydın Doğan Vakfı olarak, kendi faaliyet alanımızda bu izi takip ederek; Gümüşhane'ye, özellikle de gençlerine çeşitli sosyal yatırımlar ve projelerle dokunmayı görev bildik. İlköğretimden meslek yüksekokuluna kadar farklı düzeylerde eğitim kurumları, kız öğrenci yurtları, spor tesisleri, aile yaşam merkezleri, aşevi ve parklar gibi sosyal tesisleri Gümüşhane'ye ve Gümüşhanelilere kazandırdık. İmzamızı attığımız işlerden ve kurucumuzun doğduğu topraklara olan minnetini ödemek arzusuna hizmet etmekten her zaman büyük gurur duyduk.

Bu kez de Gümüşhane'nin asırlar öncesine dayanan zengin mirasını, bölge insanının yaşam ritüelleri ve eşsiz mutfağından kesitlerle kayıt altına alarak sonsuzluğa taşımayı amaçlayan *Evvel Zaman İçinde – Gümüşhane ve Kelkit* adlı bu eserin, Türk kültür dünyasına kazandırılmasına naçizane bir katkı sunmaktan dolayı gururlu ve mutluyuz.

Başta Sayın Sahrap Soysal ve Uğur Aktaş olmak üzere bu eserin hazırlanmasında emeği geçen herkese Türk kültür dünyasına katkılarından dolayı teşekkür ederiz.



Önsöz



Biz 65 yaş ve üstü ebeveynlerin sıkça duyduğu ve artık klişeleşen bir tanımlama var, çocuklarımız ve çevremizdeki gençler “Ah siz ne şanslı bir dönemde, 70’ler, 80’ler, 90’larda yaşadınız. En sevdiğimiz müzikler, filmler, hikâyelerin yazıldığı, yapıldığı zamanlar, 90 yaşındaki teyzeme sorsanız hey gidi günler hey. 1950’ler ve 60’lar zordu ama bir o kadar da mutlu ve masum yıllardı. Kapıların kilitlenmediği, herkesin birbirine sevgiyle ve saygıyla baktığı yıllar. Toplumsal değerlerin hızla değişip dönüştüğü dünya ve ülke gündemine bakınca çocuklara, gençlere hak vermemek elde değil. Evet biz hayatı, bize verilmiş bir armağan gibi yaşayıp hissettik, işte bu yüzden, geçmişten geleceğe taşıdığımız Gümüşhane ve Kelkit’i evvel zamanda anlatmak istedik.

Dünyanın en verimli coğrafyalarından olan Anadolu, benim atalarımın da gelip yerleştiği topraklar olmuş. Baba dedemler; gümüş madenlerinin olduğu, stratejik bir konuma sahip, İpek Yolu üzerindeki Gümüşhane’ye yerleşirken anne dedemler ise 70 km ötedeki, ekip biçmesi kolay, tarıma çok elverişli verimli bir ova olan Kelkit’te karar kılmışlar. Önce büyüklerimiz tanışmış, dost olmuş ve hatta ticari ortaklıklar kurmuşlar. Sonrasında da Gümüşhane-Kelkit arasında gönül kapıları açılmış, evlilikler gerçekleşmiş. İşte bu köklü

dostluk ve akrabalıklar bu kitabın yazılmasının da ilham kaynağı oldu.

Aydın Doğan Vakfı'nın hadi bu kitabı yapalım demesi ve Doğan Kitap'ın da destekleriyle hemen yola koyulduk. Eski defterleri açtık, anıları canlandırdık, hayattaki büyüklerimize kulak verdik. Kitaba son noktayı koyduğumda sıcak bir gecede parlayan ayı gördüm. Aslında yarımaydı ve ayın sadece sol yüzü aydınlık olmasına rağmen müthiş bir ışık vardı. Bu bir işaret miydi ya da bir tesadüf müydü kim bilir? Bizim büyük ailenin kadınlarının ay ışığıyla ilgili inançları ve ritüelleri vardır. Sanki hepsi yanıma geldi ve yanaklarıma öpücük kondurup gittiler. Umarım siz de bu kitabı okuduğunuzda, evvel zaman içindeki tüm sevdiklerinizin size dokunduğunu hissedersiniz.

* * *

Bu kitabın ilk temelleri 2012 yılında atıldı; çok sevdiğimiz, memleketinin sevdalısı Gümüşhane Belediye Başkanı Mustafa Canlı'nın "anılarla bezenmiş yaşayan bir kitap olsun" heyecanıyla başlamıştık. Her ne kadar bugünleri göremese de bizlere kattığı heyecan ve sevgi dolu eşsiz kalbiyle onu hep anacağız. Kitabın uzunca süren yolculuğunda bizden hiç ayrılmayan benim "büyük editör" diye hitap ettiğim Uğur Aktaş'a teşekkür ederim.

Aydın Doğan Vakfı'na, Doğan Kitap'a, Murat Beşiroğlu, Sema Doğan, Hikmet Ataman, Münevver Doğan, Nuran Aydın, Yalçın Güneş, Yıldız Yücel'e,

Gümüşhane'nin hafızası gazeteci Turan Tuđlu'ya,
Engin Doğru, Turan Ataman, öğretmen Emine
Ateş, Sabiha Ürkmez, Adalet Doğın, Naciye Doğın,
Sevgi Doğın, Arife Personel, Menşure Arı, İlhan
Başaran, Kostas Klaroudas-Konstantinidi ve Hristos
Makridis'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Sahrap Soysal

Büyükdere, İstanbul

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR



Gümüşhane

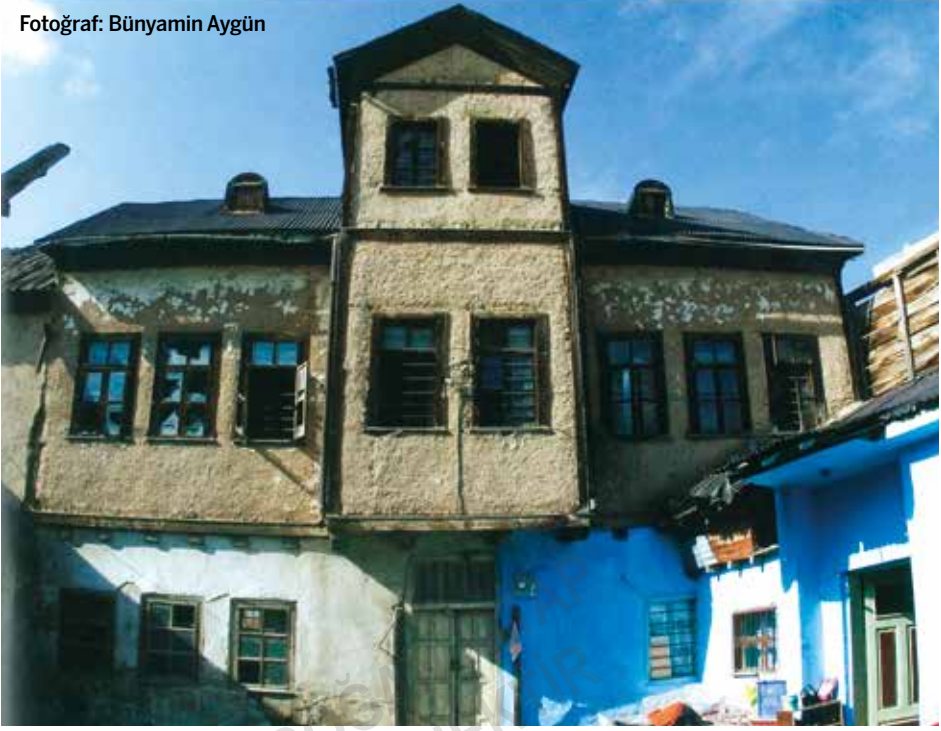
Sarp arazisi, yayla ve vadilere yayılan köyleri, mağaraları, kaleleri, kiliseleri, taşları ve sularıyla, her yerde ayrı bir hikâyeye karşılaşılan bir şehir Gümüşhane.

Bugünkü şehir merkezi diğer Anadolu şehirlerinden farklı değil. Apartmanlar arasında sıkışıp kalmış birkaç konak haricinde eskiye dair pek bir iz yok.



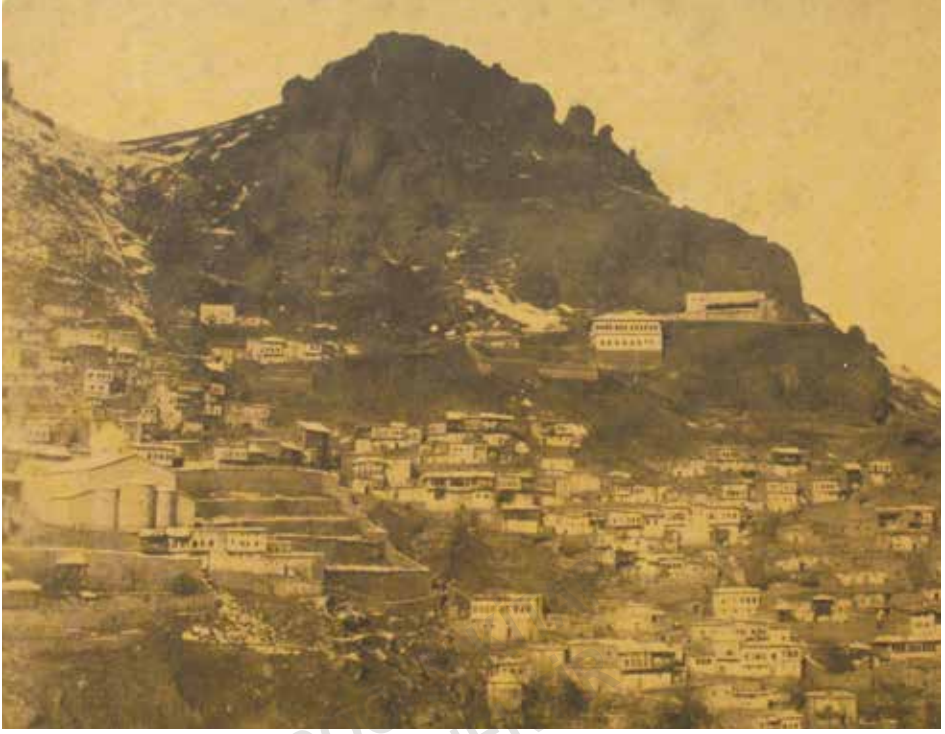
Bahçe içindeki konaklarıyla Gümüşhane, 1941

Fotoğraf: Bünyamin Aygün



Gümüşhane merkezi, arazi açısından oldukça fakir. Trabzon'dan yola çıkınca başta Zigana olmak üzere merkeze gitmek için onlarca tünelden geçmek gerekiyor. Bugünkü Gümüşhane'nin kurulduğu Harşit Vadisi de sarp tepelerle sıkıştırılmış durumda, insanın gözü düzlük bir yer aramıyor değil. Şehir, coğrafi olarak Harşit ve Kelkit Çayı havzaları olarak ikiye ayrılmış. Kelkit ve Şiran'ın oluşturduğu güney bölge, il merkezine tamamen zıt şekilde göz alabildiğine düz bir arazi, keza Şiran da öyle.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin iç kısımlarında konumlanan Gümüşhane'nin kaderini sarp coğrafyasının, dağların ve yüksek tepelerin belirlediğini söylemek mümkün. Topografyanın imkân verdiği ölçüde ve



DU ÖRNEK

dar bir alanda yerleşen şehir Harşit Vadisi'nden taşp dağların yamaçlarına doğru büyümeye başlamış. Eski şehir olarak da bilinen Süleymaniye'ye çıktığı- nızda iç içe geçmiş camiler ile kiliseleri, Rum, Ermeni ve Türk mahalleleriyle çok renkli Anadolu kültürü hemen göze çarpıyor. Ancak günümüzde Süleymaniye'nin yaşayan bir mahalle olduğunu söylemek zor, kentsel ve doğal sit alanı ilan edilmiş ve aşağı yukarı her yapı restorasyon gerektiriyor. Canca Kalesi, Süleymaniye Camii, Zeki Kadirbeyoğlu, Fahri Gümüşeli, Rafet Çubukçu konakları, Surp Karabet ve bir dönem cezaevi olarak da kullanıldığı söylenen Hegios Lonies kiliseleri, Rum Okulu, camisiz minareleri, Çaput Hamamı'yla görülmesi gereken yerler arasında.

Ermeni
Kilisesi
Mahallesi, 1910

Gümüşhane'nin adıyla ilgili anlatılan efsaneye göre, Gümüş Dağ'da oturan Canca Kalesi'nin komutanının Gümüşkız adında bir kızı varmış. Gümüşkız her gün gümüş nalınlar giyer, gümüş testisi elinde Gümüş Dağ'dan inerek su almaya gider, güldüğünde yüzünde güller açar, ağladığında gözlerinden gümüş gözyaşları dökülürmüş. Günlerden bir gün suya giderken bir çoban görüp ona âşık olmuş, ama ne ki babası onu komutanlarından birine vermeyi planlıyormuş. Kızının bir çobana âşık olduğunu öğrenen babası ne yapıp etmişse kızını aşkından vazgeçirememiş ve bunun üzerine gümüş bir köşk yaptırıp Gümüşkız'ı oraya hapsetmiş. Bu hikâyeye göre şehir adını, Gümüşkız'ın yaşadığı Gümüş Köşk'ten almış.

Osmanlı kayıtlarında Gümüşhane adına ilk olarak 1718 tarihinde rastlanıyor. Ondan önce Canca, Canca-i Maden adlarıyla anılan bölge, ufak bir köy. Şehir, gümüş madenlerinin bulunması ve maden işçilerinin burada yerleşmesiyle büyür. Özellikle IV. Murad döneminde en önemli zamanlarını yaşayan Canca'daki darphanede, hazinenin 1/6'sı oranında gümüş para basılır. O dönemlerde yetmiş kadar maden ocağının bulunduğu Gümüşhane, Anadolu'daki tek gümüş madenidir. Ayrıca ihtiyaç duyulan gümüş ve bakır sik-kelerin karşılandığı merkezlerdendir. Ancak madenleri Türklerden ziyade Rumlar işletir. O dönemde şehrin çekici seslerinden geçilmediği söylenir.

Ancak 1894 yılında madencilerin imtiyazı kaldırılınca madenler kapanır ve bölge eski canlılığını yitirmeye başlar. Her ne kadar genelde Canca adıyla anılsa da, Evliya Çelebi'nin 1646 yılında anlattıklarından halk arasında Gümüşhane adının kullanıldığı anlaşılıyor,

ancak resmiyete geçmemiş. Evliya Çelebi'nin, "Osmanlı ülkesinde gümüş madeni bulunan öteki yerler de vardır. Amma bu Gümüşhane şehrinin gümüş damarları yedi yerden kol kalınlığında damarlar olup, hepsi kurşunsuz saf cevherdir" diyerek anlattığı bölge, aynı şekilde Batılı seyyahlar tarafından da Gümüşhane adıyla anılır.

1461 yılında Trabzon'un alınmasıyla beraber Türkler de bölgeye yerleşince farklı din ve kültürden halklar, Birinci Dünya Savaşı'na kadar barış içinde yaşar. Birbirini ezmeyen, hor görmeyen, yadırgamayan o komşuluk; savaş, işgal, muhacirlik, tehcir ve mübadeleyle beraber dağılır. Bugün sadece kilise, manastır ve ev harabelerinden izleri sürülebiliyor, ancak onlar da yok olmak üzere. En önemli örnek İmera Manastırı ve Krom Vadisi. Başınızı çevirdiğiniz her yerde bir kilise

Charles
Texier'in
Süleymaniye
gravürü





Sarp arazisi, yayla ve vadilere yayılan köyleri, mağaraları, kaleleri, kiliseleri, taşları ve sularıyla her yerde ayrı bir hikâyeyi barındıran bir şehir Gümüşhane. Geçmişte gümüş madenleriyle ünlü, İpek Yolu üzerindeki bu kentin ayrılmaz parçası Kelkit ise tarıma çok elverişli verimli bir ova. Gümüşhane ile Kelkit'in tarihsel birlikteliği bugün de sürüyor.

Doğup büyüdüğü Kelkit'le gönül bağına hiçbir zaman koparmamış, bu topraklara ve insanlarına yatırım yapmaya her zaman önem vermiş bir iş insanı olan Aydın Doğan'ın onursal başkanı olduğu Aydın Doğan Vakfı, *Evvel Zaman İçinde Gümüşhane ve Kelkit* adlı bu eserle yine ortak değer ve fayda yaratmaya odaklanıyor.

Eski defterleri açarak, anıları canlandırarak, hayattaki büyüklere kulak vererek bu kitabı hazırlayan Sahrap Soysal ise Gümüşhane ve Kelkit'in mirasını, bölge insanının yaşam ritüellerini, eşsiz mutfağını kayıt altına alıyor ve gelecek kuşaklara Gümüşhane ile Kelkit'i evvel zamanda anlatıyor.

